

De garbí a llevant

Un segle de transformacions del paisatge de costa de Cambrils

Terra, mar i cel. Rieres, platges, prats, pinedes, conreus, masos. Camins, carreteres i la via fèrria. El nucli de la Platja. El port. Edificis de vigilància i de telecomunicacions. Xalets, apartaments, carrers, passejos, espigons.

Tots aquests elements van formar el paisatge canviant de la costa de Cambrils al llarg del segle XX. Els podeu veure en aquesta exposició, que us proposa un recorregut des de la riera de Riudecanyes fins al cap de Sant Pere, els límits del terme a garbí i a llevant.

Un segle separen les imatges més antigues (les va captar cap a 1900 la família Dolsa en les seves estades de vacances) de les més modernes, fetes cap a 1990 per empreses especialitzades en fotografia aèria.

Totes provenen dels fons de l'Arxiu Municipal de Cambrils. Unes van ser encarregades en cada moment per l'Ajuntament per deixar constància

de les conseqüències d'una tempesta, per mostrar les millores realitzades o per documentar quin era l'estat del territori. Altres van ser realitzades per l'estudi fotogràfic Ortoneda Vernet, en el seu vessant de cronista gràfic de Cambrils.

El paisatge és natura i acció humana. Per això, les fotografies ens ajuden a conèixer de quina manera ha estat transformat pels usos que les persones hem anat donant a cadascun dels seus racons: viure, conrear, navegar, pescar, traslladar-nos, vigilar, passejar, banyar-nos...

Us convidem a observar els detalls d'aquestes imatges i a preguntar-vos quines persones van fer possible cadascun dels elements d'aquest territori. I, després, a fer una mirada global sobre aquesta exposició i copsar el paisatge de costa de Cambrils, de garbí fins a llevant.

Cambrils, 31 de maig de 2013

Les rieres, torrents i barrancs, propis de la geografia mediterrània, travessen el terme de Cambrils en direcció a mar. El tren i les rieres articulen el territori perquè són vies que comuniquen i separen alhora, i tenen uns trets específics (hàbitat, rierades, accidents, sorolls) que cal gestionar.

Aquest recorregut comença a la riera de Riudecanyes, que tanca el terme per garbí.

Aquí la veiem després d'una rierada cap a 1960, a prop de la desembocadura; al fons, el pont del ferrocarril.

Arxiu Municipal de Cambrils. Autor desconegut. Núm. Reg. 8062-12-11

Imatge aèria de les urbanitzacions de Ponent el 1991, delimitades per la via, la riera i la mar. Hi veiem els espigons que s'hi van construir entre les dècades de 1970 i 1980 per protegir les platges de l'Ardiaca, l'Albereda, la Llosa i l'Horta de Santa Maria.

Arxiu Municipal de Cambrils. Autor: Paisajes Españoles. Núm. Reg. 9526-03-06

Al llarg del temps, les persones han donat usos ben diferents a la franja costanera de ponent. Conrear la terra, viure-hi de manera permanent o estacional, treballar-hi, pescar-hi, passejar-hi, passar-hi les vacances, prendre el sol a la platja, banyar-se, practicar esports nàutics... Cadascuna d'aquestes activitats s'ha adaptat de manera diferent a les condicions que imposen la terra, la mar i el vent.

A dalt, terra de conreu a l'Albereda, cap a 1900, amb un sistema de teules per protegir els plançons, probablement contra el vent. Al fons, una de les construccions agrícoles d'aquesta zona, potser mas del Xolvi. Les persones que apareixen en primer terme són membres de la família Dolsa, que tenien el xalet ben a la vora i ens han deixat testimoni de com era l'entorn en aquell moment.

A la dreta, la platja de l'Ardiaca afectada per un temporal el novembre de 1983, tot i l'espigó que veiem en primer terme. a línia de costa és un espai dinàmic, que avança o retrocedeix regularment en funció dels corrents marins, de les aportacions de sediments de les rieres i de circumstàncies puntuals com els temporals marítims i les rierades. La construcció d'espigons a finals del segle XX va intentar minimitzar aquesta dinàmica.

Arxiu Municipal de Cambrils. Autor: Lluís Dolsa, probablement. Núm. Reg. 9525-1-140

Arxiu Municipal de Cambrils. Autor desconegut. Núm. Reg. 1307-1

El turisme de masses és un fenomen que neix a mitjan segle XX i ha poblat la costa. Molt abans, però, alguns ja gaudien els avantatges que la platja els oferia per als moments en què volien fugir de les aglomeracions de les ciutats.

A dalt, el xalet que la família Dolsa es va fer construir a la zona de la Llosa a finals del segle XIX. En aquell moment, l'estiueig només era a l'abast d'una reduïda elit, que començava a apreciar els banys de mar.

A la imatge, datada cap a 1900, podem veure que el xalet estava situat sobre la sorra de la platja. Quan la línia de costa va retrocedir (sobretot després de la construcció del port), aquesta ubicació va acabar sentenciant el xalet, que va ser engolit per la mar.

A la dreta, la Llosa el juny de 1992. Les possibilitats d'oci de la franja costanera són conegudes des de ben antic. Ho demostra l'existència de la vil·la romana de la Llosa, que entre els segles I aC i VI dC va servir de lloc de residència i va comptar, en diferents fases, amb forns, termes privades, magatzems, sitges de gra i necròpoli.

Al centre de la imatge, la vil·la romana en un primer estadi d'excavació, i amb la zona verda tot just encetada.

Arxiu Municipal de Cambrils. Autor: Tomàs o Lluís Dolsa. Núm. Reg. 9525-1-086

Arxiu Municipal de Cambrils. Autor: Lluís Domingo. Núm. Reg. 9526-01-09

Entre la via, la riera d'Alforja, la mar i el barranc de la Mare de Déu del Camí. La partida de l'Horta de Santa Maria, un espai d'habitatge que passa d'agrícola a turístic, de residencial a estacional.

A dalt, l'hort del Nas fotografiat cap a 1900 des del llit de la riera d'Alforja, mirant cap a ponent.

Aquest hort, que com veiem comptava amb un gran mas com a centre de l'explotació agrícola, es trobava a la part nord de la partida de l'Horta de Santa Maria, just sota la via del tren.

A la dreta, edificis en construcció al sector costaner de la partida de l'Horta de Santa Maria, cap a 1965. A mitjan segle XX, la platja es va convertir en focus d'atracció turística i urbanística.

Aquest sector entre la riera d'Alforja i el barranc de la Mare de Déu del Camí es va urbanitzar amb blocs d'apartaments.

Arxiu Municipal de Cambrils. Autor: Tomàs o Lluís Dolsa. Núm. Reg. 9525-1-078

Arxiu Municipal de Cambrils. Fons Ortoneda Vernet. Núm. Reg. 9354-11-C-049

Vint anys separen aquestes dues imatges aèries preses des de la desembocadura de la riera d'Alforja. A més del color de la imatge, han canviat els usos del territori i la orografia de les platges.

A dalt, l'Horta de Santa Maria cap a 1960. El paisatge agrícola, delimitat per la via fèrria i per l'espectacular llit de la riera, està esquitxat de masos. Darrera la via, l'Eixample en construcció i la Vila. A primera línia de platja, el xalet del Bau, un altre dels grans edificis d'estiueig anteriors a l'arribada del turisme, que poc després seria transformat en càmping. Als angles s'hi aprecien els nius de metralladores de la Guerra Civil.

A la dreta, veiem que cap a 1980, les partides de ponent estaven essent ocupades per llenques urbanitzades que avançaven cap a la mar: l'Horta de Santa Maria, l'Etoile, Cambrils-Port, El Dorado. Entremig subsistien espais de conreu i prats. A primera línia, el recinte del Xalet del Bau ja reconvertit en càmping, tal com s'anuncia al mur que mira cap a la riera. Davant seu, l'espigó que intentava aturar la desaparició de les platges de la Llosa.

Arxiu Municipal de Cambrils. Núm. Reg. 7797-6-7

Arxiu Municipal de Cambrils. Autor: Paisajes Españoles. Núm. Reg. 9526-06-06

El port ocupa el centre geogràfic, social i simbòlic de la franja costanera de Cambrils. Al llarg del segle XX va viure l'auge de la pesca, la intensa construcció d'embarcacions, la construcció del moll, l'explosió del turisme i el reequilibri entre els diferents sectors.

A inicis de segle, però, encara no existia, tal com veiem a la imatge de l'esquerra, datada cap al 1908. Cada dia calia treure les embarcacions a la sorra, arrossegades pel mecanisme de vapor de la *maquinilla* (se'n veuen les teulades darrera de les barques de l'esquerra), guiades per la força dels palers que les feien lliscar per damunt de troncs com els que veiem en primer terme. Aixoplugats vora la torre s'hi endevinen un home, una dona i una xiqueta.

Arxiu Municipal de Cambrils (cedida per Ramon Ortiga Vidal). Núm. Reg. 7797-6-20

A la dreta, la façana marítima l'any 2000. La torre, reformada i convertida en espai del Museu d'Història de Cambrils, continuava essent el símbol. Al seu voltant, les cases de pescadors havien deixat lloc a altres tipus d'habitatges. Restaurants i botigues poblaven els locals i les terrasses.

Al port, en primer terme, les xarxes de les remendadores al Sorral. Les embarcacions de pesca de diferent tonatge, als molls de Costa i de Garbí. Vora el moll de llevant, les embarcacions d'esbarjo, a redós del Club Nàutic. Al passeig Miramar, els cotxes hi circulaven i hi aparcaven. Tot plegat, abans d'una nova transformació entre 2000 i 2010.

Arxiu Municipal de Cambrils. Núm. Reg. 8521-1-042

Una de les obres d'infraestructura més transcendents fetes a Cambrils al llarg del segle XX va ser la construcció del port. Des que es va començar a construir el 1933, el seu perfil ha canviat progressivament gràcies a projectes successius que han modificat els molls de Llevant i de Costa i les instal·lacions portuàries.

La imatge és de 1957, després que s'acabés la primera perllongació del moll de Llevant. Recull un moment de transició en què les barques ja no es treien cada dia a la sorra; quan calia avarar-les per primera vegada o treure-les per reparar-les s'usava l'escar o varadero que ja veiem construït a l'arrencada d'aquest moll.

Malgrat tot, encara subsistia l'antiga caseta de la maquinilla. A redós del moll de Llevant hi observem el quarter dels carrabiners i, també, la platja que s'hi estava formant.

Arxiu Municipal de Cambrils (cedida per l'Arxiu del Port de Tarragona). Núm. Reg. 9301-1-22

En aquesta imatge del 1990, vora el moll de Garbí hi veiem les barques de pesca de més tonatge. Al moll de Costa, les petites embarcacions de pesca, dedicades a les arts menors. El moll de Llevant apareix totalment ocupat pel Club Nàutic, que des del seu naixement l'any 1962 va desenvolupar amarraments, passarel·les, escar i instal·lacions.

Darrera la façana marítima, el barri de la Platja i el seu Eixample s'expandien fins tocar gairebé la via fèrria, la frontera física i simbòlica amb la Vila i el seu Eixample. Entre ambdós nuclis s'estava definint la zona de serveis on, els anys següents, es construï el nou Ajuntament.

Arxiu Municipal de Cambrils. Autor: Paisajes Españoles. Núm. Reg. 9526-05-06

A l'est del port de Cambrils comencen les platges de Llevant. Trenta anys i tot un fenomen socioeconòmic separen aquestes dues imatges de la platja del Regueral.

A dalt, panorama de la platja del Regueral els primers anys de l'arribada del turisme (cap a 1960), amb els tendals i casetes dels banyistes a la sorra. Immediatament darrere, els prats de canyes que eren habituals a les platges de Cambrils abans d'urbanitzar-les. S'observa perfectament que encara no s'havia començat a construir cap de les urbanitzacions de la zona.

A la dreta, la mateixa zona l'any 1987, amb les urbanitzacions construïdes i el barranc del Regueral canalitzat.

Arxiu Municipal de Cambrils. Fons Ortoneda Vernet. Núm. Reg. 9354-12-C-074

Arxiu Municipal de Cambrils. Autor desconegut. Núm. Reg. 7451-1-05

Les platges de Llevant es van començar a urbanitzar a inicis de la dècada de 1960 arran de l'arribada del turisme.

A dalt, edificis en construcció a primera línia de costa, al Reguerol. Es van executar centenars de projectes impulsats per diferents promotors, gràcies a la nova mà d'obra formada pels milers d'immigrants que van arribar a Cambrils en aquella època.

A la dreta, el carril bici de l'Avinguda Diputació, fotografiat l'any 2001. A més del turisme residencial, altres formes d'oci van transformar els usos de les zones més properes a la platja.

Arxiu Municipal de Cambrils. Fons Ortoneda Vernet. Núm. Reg. 9354-11-D-023

Arxiu Municipal de Cambrils. Autor: Fesalmar. Núm. Reg. 8520-3-35

Les platges de Llevant es van començar a urbanitzar a inicis de la dècada de 1960 arran de l'arribada del turisme.

A dalt, edificis en construcció a primera línia de costa, al Reguerol. Es van executar centenars de projectes impulsats per diferents promotors, gràcies a la nova mà d'obra formada pels milers d'immigrants que van arribar a Cambrils en aquella època.

A més del turisme residencial, altres formes d'oci van transformar els usos de les zones més properes a la platja. A la fotografia hi veiem el carril bici de l'Avinguda Diputació, fotografiat l'any 2001.

Arxiu Municipal de Cambrils. Fons Ortoneda Vernet. Núm. Reg. 9354-11-D-023

Arxiu Municipal de Cambrils. Autor: Fesalmar. Núm. Reg. 8520-3-35

Encara que la configuració actual de camins i carreteres no ho mostri, la desembocadura de la riera de Maspujols ha estat al llarg dels temps un punt estratègic per a les comunicacions. La riera servia com a camí de penetració cap a l'interior. I en aquest punt hi ha documentat en època moderna un lloc de desembarcament de mercaderies.

Imatge de 1998 on veiem la passarel·la peatonal que travessa la riera en paral·lel a l'Avinguda Diputació.

Sota, hi podem apreciar la vegetació pròpia de la desembocadura.

Arxiu Municipal de Cambrils.
Autor: Fesalmar.
Núm. Reg. 7435-1-10

A l'esquerra, la torre de l'Esquirol cap a 1960, molt abans de les restauracions que s'hi han fet a inicis del segle XXI.

Tot i la seva ubicació estratègica vora la mar i a la desembocadura de la riera de Riudoms, no ha estat mai una torre de vigilància contra els pirates. Va ser construïda cap a 1848 dins de la línia de telegrafia òptica que unia Madrid, València, Barcelona i la Jonquera. Damunt hi havia instal·lat el mecanisme que permetia transmetre els senyals d'una torre a l'altra.

Arxiu Municipal de Cambrils. Fons Ortoneda Vernet. Núm. Reg. 9354-32-09

Dues imatges de la zona de l'Esquirol.
La riera de Riudoms és el límit on comença
la partida de Vilafortuny.

A dalt, la costa vista des del mar, cap a 1960. Si observem la torre de l'Esquirol a l'extrem esquerre, ens situem fàcilment. Tota la línia de platja està resseguida per una espessa pineda; darrere, tot just s'hi endevina algun mas dispers.

A la dreta, l'entorn de la riera de Maspujols, el 1991. La urbanització Sol Cambrils apareix ben avançada, mentre l'Esquirol està encara poc construït. A la confluència entre la riera i la carretera s'hi observa l'antic niu de metralladores de la guerra civil de 1936-39, que va ser destruïda pocs anys després.

Arxiu Municipal de Cambrils. Fons Ortoneda Vernet. Núm. Reg. 9354-12-C-034

Arxiu Municipal de Cambrils. Autor: Paisajes Españoles. Núm. Reg. 9526-03-16

La zona central de Vilafortuny en el moment en què començava la seva urbanització, cap a 1960.

La fotografia està feta des de la torre del castell i ens permet observar, des d'aquí fins a la mar, que els terrenys agrícoles estan desapareixent mentre es comencen a construir els primers blocs d'apartaments, com el que s'aprecia a mà esquerra. El territori ja està reparcel·lat i la pineda ha estat aclarida.

Arxiu Municipal de Cambrils. Fons Ortoneda Vernet. Núm. Reg. 9354-12-A-097

L'Esquirol el 1987. L'avinguda Diputació està consolidada com a eix vertebrador de les urbanitzacions de costa, que apleguen sobretot edificis d'apartaments i algun hotel.

Arxiu Municipal de Cambrils. Autor desconegut. Núm. Reg. 8879-1

Vilafortuny abans i després de l'esclat de l'urbanisme turístic

A dalt, l'aspecte que presentaven les seves platges cap a 1960: una platja llarga i solitària resseguida per la pineda. Al fons, s'endevina el castell sota els arbres.

A la dreta, la mateixa zona, vista a vol d'ocell el 1994.

Continuem veient el castell al centre de la imatge, però ara envoltat de xalets i blocs d'apartaments, per sota la via del tren o resseguint l'avinguda Vilafortuny. A l'esquerra, el complex Reus Mediterrani, a la ubicació de l'antic mas del Grau.

Arxiu Municipal de Cambrils. Fons Ortoneda Vernet. Núm. Reg. 9354-12-C-028

Arxiu Municipal de Cambrils. Autor: Paisajes Españoles. Núm. Reg. 9526-02-02

Amb les darreres passes del nostre recorregut, fem una mirada cap a l'extrem oriental del terme

A dalt, fotografia feta des de la torre del castell de Vilafortuny, cap a 1960. Contemplem les terres més costaneres de la partida de Mas Clariana estaven a punt per ser urbanitzades. Al fons, Salou.

A la dreta, la partida de Mas Clariana l'estiu de 1994. Aquí, la via del tren passa ben a prop de la costa i va empresonar fortament la zona construïda, que en aquest punt es caracteritza per hotels i edificis d'apartaments de grans dimensions.

Hi veiem un espigó, ja desaparegut, perllongant el cap de Sant Pere. El límit del terme és pocs metres més a la dreta.

Arxiu Municipal de Cambrils. Fons Ortoneda Vernet. Núm. Reg. 9354-12-C-027

Arxiu Municipal de Cambrils. Autor: Paisajes Españoles. Núm. Reg. 9526-02-04

De garbí a llevant

Un segle de transformacions del paisatge de costa de Cambrils

Fira de Cambrils, del 31 de maig al 2 de juny de 2013

